

COMUNICACIÓ

Marta Poblet (UOC): *L'aigua del temps que vius: prevenció i gestió dels conflictes hídrics*

Bona tarda a tothom. En primer lloc, voldria agrair als organitzadors d'aquests col·loquis haver-me convidat a presentar aquesta comunicació. El que presentaré avui, de fet, és una petita síntesi de dos estudis sobre prevenció i gestió de conflictes mediambientals, desenvolupats en el marc d'una recerca comparativa d'àmbit europeu sobre polítiques de desenvolupament sostenible.

En els darrers anys, per cert, la ciència política sembla haver adoptat, de vegades de manera acrítica, una terminologia a l'ús: allà on hi havia «natura» ara es llegeix «medi ambient»; allà on el «creixement econòmic» sembla desfermat, s'imposa el «desenvolupament sostenible» o la «sostenibilitat», de tal manera que, avui, gairebé tot –fins i tot la construcció de pisos– és susceptible d'ésser sostenible. Feta aquesta primera prevenció inicial, voldria exposar un seguit de punts al voltant de tres qüestions centrals: i) què s'entén per «conflictes de l'aigua»?; ii) és possible la prevenció i la gestió d'aquests conflictes?; iii) de quines eines disposem? Els conflictes de l'aigua, en aquest sentit, em sembla que constitueixen un bon exemple del que anomenem «conflictes sobre els recursos naturals». Per què? Per diversos motius, com veurem. Abans, però, m'agradaria citar una les definicions més obertes sobre conflictes de component ambiental, que és la que es proposa en un dels darrers informes publicats per l'Organització Mundial de l'Alimentació (FAO, 2001: 1):

Els conflictes relacionats amb els recursos naturals provenen de desacords i diferències sobre l'accés, el control i la utilització dels recursos naturals. Sovint, aquests conflictes sorgeixen perquè les poblacions utilitzen els recursos –bosc, aigua, pasturatges i terres– amb finalitats distintes, o bé els volen gestionar de maneres diverses. Les diferències neixen igualment quan hi ha incompatibilitat d'interessos i necessitats entre uns i altres, o bé negligència de les prioritats de determinats grups d'usuaris en les polítiques, programes i projectes.

L'amplada d'aquesta definició permet encabir-hi molts conflictes¹, per bé que, en els darrers anys, l'èmfasi s'hagi posat en les disputes sobre recursos naturals renovables. Així, les anàlisis es concentren en les disputes sobre recursos renovables (aire, aigua, sol, boscos, etc.), ja que constitueixen el patró prevalent de conflicte des del final de la Guerra Freda (OHLSSON, 2000).

1. Els conflictes de l'aigua més «tradicionals», per dir-ho així, els constitueixen les disputes sobre les conques de rius que travessen fronteres nacionals. Les parts, aleshores, acostumen a arreglar-se en funció de la seva posició geogràfica –conca superior o conca inferior del riu– especialment quan «els costos i beneficis de l'aigua que es deriven de l'energia hidroelèctrica • de la irrigació es distribueixen asimètricament» (MASON i SPILLMAN, 2002). Darrerament, però, emergeix amb força un altre aspecte conflictiu de caire qualitatiu: la contaminació dels aqüífers i la degradació de la qualitat de l'aigua, problema molt seriós en diverses àrees del planeta.

No és estrany, doncs, que les previsions del tipus «les guerres del segle XXI seran les guerres de l'aigua» hagin esdevingut força populars arreu. Alguns experts també s'han referit a «les guerres de l'aigua» (WARD, 2002) o a «la nova geografia del conflicte» (KLARE, 2001) com a indicadors d'aquest agreujament progressiu dels conflictes sobre els recursos naturals. Certament, el problema de l'aigua i dels recursos esdevé una preocupació de caire global: segons les dades que recullen els organismes internacionals any rere any, la demanda no ha deixat de créixer (augment de la població mundial, desenvolupament econòmic, etc.) i l'oferta no ha fet sinó disminuir (desertització, contaminació dels aqüífers, etc.). Aquests processos generen el que, amb més o menys fortuna, ja es qualifiquen de «refugiats ambientals»: l'any 1999 se'n van registrar 25 milions arreu del món, xifra que, per primera vegada, ultrapassava la de refugiats de guerra². Un panorama ben fosc, sens dubte.

1. En aquest sentit, vegeu també L. BROCK (1991) i R. MOLVÆR (1991).

2. Dada subministrada per Ismail Serageldin. President de la Comissió Mundial de l'Aigua, al Fòrum Mundial de l'Aigua de La Haia (2000) [citat a MASON i SPILLMAN, 2002].

2. Ara bé, també es necessari tenir en compte d'altres tendències significatives –i amb això passo a considerar la qüestió de si és possible la prevenció d'aquest tipus de conflictes. Pel que fa als recursos hídrics, les dades recollides a l'*Atlas d'acords internacionals de l'aigua* (GIORDANO & WOLF, 2002) mostren amb claredat que «les relacions de cooperació dominen la història de les relacions internacionals de l'aigua» (GIORDANO & WOLF, 2002: 3). Si prenem el període que va des de 1948 fins a l'actualitat, per exemple, veurem que es registren 37 conflictes greus –això és, incidents que impliquen l'ús de la força– la majoria dels quals (30) protagonitzats per Israel i algun dels seus veïns. Durant aquest mateix període, no obstant, també es negocien i se signen 253 acords de cooperació (*ídem*). L'aigua, doncs, pot jugar un paper integrador, i no tant dissolvent, en les relacions internacionals. O, millor dit, no l'aigua *per se*; sinó les institucions de l'aigua, per dir-ho així. La creació i el manteniment d'institucions locals, nacionals o internacionals de l'aigua, d'aquesta manera, juga un paper decisiu a l'hora de prevenir o mitigar un conflicte. Altra vegada, les dades mostren que la probabilitat d'esclat d'un conflicte en una conca determinada augmenta si no hi ha institucions amb capacitat d'adaptació a les condicions polítiques o hidrològiques en transformació (*ídem*: 4). I, en canvi, allà on hi ha vigents acords o altres mecanismes de gestió local, nacional o internacional dels recursos les relacions entre les comunitats i els estats tendeixen a ser més cooperatives, encara que la conca hagi experimentat un alt nivell de desenvolupament d'infraestructures (WOLF, YOFFE & GIORDANO, 2003).

Pel que fa a la contaminació dels aqüífers, posaré un exemple ben proper: el de la ramaderia intensiva a Catalunya. A la comarca d'Osona, per exemple, vint-i-set municipis han estat declarats zones vulnerables i es calcula que el 91 per cent de les fonts registren nivells mitjos de 127.9 mg/l de nitrats (el màxim permès per la UE són 50 mg/l). La presència d'un conflicte latent entre els interessos immediats d'agricultors, ramaders, explotacions agrícoles i granges intensives, d'una banda, i les necessitats a llarg termini d'un model agrícola sostenible basat en mètodes de «bones pràctiques» agrícoles o ramaderes, d'altra, no ha escapat als investigadors que estudien les causes de la degradació de l'aigua i del sòl i els obstacles que n'impedeixen el millorament.